

# Nogle Erindringer om Mandø

Af Kammerherreinde Helga Stemann, Haderslev.  
(Skrevet 1938)

Fra Mandøposten nr 31 1949

I Sommeren 1899 flyttede vi fra Randers til Ribe, hvor min Mand var blevet udnævnt til Stiftamtmand. Her paa Vestkysten kunde Vejret være saa dejligt, det Grønne saa friskt og yndigt, men paa den anden Side har Naturen i sin Vælde, med frygtelige Vestenstorme, intetsteds gjort et saadant Indtryk paa mig som her, hvor Begrebet Stormflod laa saa nær.

Jeg talte derom med Fru Dybdahl, Rektor Fritsches, Datter, og hun tilføjede: »Man har godt af det«. Hun mente aabenbart ligesom jeg selv, at man her oplever Øjeblikke, hvor man har en Følelse af at staa lige overfor Evigheden. - Uforglemmelig var i saa Henseende vor Tur til Mandø den 2.-3. Oktober 1899 til Indvielse af den nye Skole. Tidlig Mandag Morgen kørte vi fra Ribe til Vester Vedsted sammen med Stiftsprovst Pedersen, der sad paa Bukken af en lille aaben Vogn, Kusk var den erfarne og paalidelige Jens Lauridsen. Fra Vester Vedsted skulde man så køre gennem Havet til Mandø, en Mils Vej.

Det vanskeligste Sted er vel en lille Fjerdingvej ud fra Fastlandet, her er det dybest, Ebbe og Flod og Vindretning maa beregnes meget nøje, undertiden er der i et Døgn kun 10 a 15 Minutter, hvor man overhovedet kan komme over her, hvor der altsaa kan være farligt.

Det blæste ganske godt den Morgen, Barometret stod lavt og blev ved at falde, men jeg forjog al Ængstelse, da Rejsen foregik paa Stiftsprovstens Ansvar, og han var en rolig og besindig Mand, der var intet æventyrligt over ham. Henturen forløb programmæssig. Kl. 8½ ankom vi til Mandøby, der ligger bag en Klitrække, ca. 50 . Huse med ca. 200 Indbyggere. Sogneraadsformand Andreas Johansen bød os velkommen, og saa kom vi straks ud i Præstegaarden hos den venlige Pastor L. B. Rasmussen, der dengang endnu var ugift, flere af hans Værelser var uden Møbler.

Kl. 10 var der Gudstjeneste i Kirken, hvor Stiftsprovsten prædikede med Tekst fra den 84. Salme »Salige de, som bo i dit Hus«. Det slog mig, hvor udmærket Menighedssangen var, ogsaa en Gang flere Aar senere, ved en Pinsegudstjeneste; den var bedre end noget andet Sted, maaske netop fordi der intet Sangkor var. Det rørte mig at gense Skovgaards Altertavle, som jeg huskede fra Charlottenborg Udstillingen: Kristus, der vil føre Røveren, som knæler foran ham, ind i Paradis - - det var dog kun en Kopi, malet paa Træ, efter hvad der blev sagt; Fugtigheden havde været ved at ødelægge det oprindelige Billede.

Vi spiste saa til Middag, mageløst hyggeligt var Opholdet i Præstegaarden, - de smaa Maaltider vi holdt i den lille Spisestue, har nok været os alle uforglemmelige. Den fjerde Gæst var en net Hjælpelærer, der lige var kommet hertil fra Fyn. Frejdig havde han meldt til Øen, at han kom med det og det Tog, uden at ane, at selve Overfarten til Øen altid maatte rette sig efter Ebbetid.

Kl. 2 fandt Skoleindvielsen Sted i det største Klasseværelse. Ligesom i Kirken var der mødt en talrig Forsamling. Sogneraadshandlen bød velkommen, og derefter talte Stiftsprovsten med Lukas 2--25 som Tekst: Jesus forfremmes i Visdom, Alder og Naade. Han nævnte i Talen ogsaa Ordene »Kundskab er Magt« og »Bevar dit Hjerte frem for alt det, som forvares«. Min Mand takkede for den venlige Modtagelse og for det gode Samarbejde, der havde været i Skolesagen, og sluttede med de bedste Ønsker for Skolen.

Efter Aftensbordet skulde vi afsted, men da træder Jens Lauridsen ind, vejrbidt og i vejrbidt Kostume. Det var umuligt at køre tilbage i Aften, Vejret var for haardt. Improviseret maatte vi saa overnatte hos den elskværdige Præst. Betegnende nok, han var saa vant til haardt Vejr, at det faldt ham ganske naturligt om Aftenen at underholde os med at læse højt af Kirkebogen, hvori en Præst for 100 Aar siden havde noteret: »I en frygtelig Nat vil Mandø en Gang gaa under i en Stormflod. Ingen vil kunne redde sig, fordi her saa godt som ingen Baade er«, (da Farvandet jo i Almindelighed ikke er dybt).

Stormen tudede, jeg tror ikke, jeg lukkede et øje den Nat. Hele Situationen bragte En til at tænke: Kom, Hjærte, tag dit Regnebræt - -. Jeg

vilde ikke have været forbavset, hvis jeg næste Morgen havde været hvidhaaret.

Tirsdag var Forholdene dog saaledes, at vi kunde køre afsted, men opmuntrende var det ikke for os at mindes den Beskrivelse, vi havde faaet af, hvorledes Biskop Balslev engang efter en Visitats var kørt vild i Havet.

Foran os kørte to Vogne, men de vendte om undervejs, de turde ikke køre videre, men vor flinke Kusk vovede at gaa paa, en af de to Vogne vendte da ogsaa om igen.

Da vi var kommet ud paa det dybeste, stod Vandet saa højt op i Vognen, at vi maatte lægge Fødderne op paa Bagsædet, og det noget medtagne Overlæder blev af Vandet revet løs og svømmede bort. Min altid koldblodige Mand gav et Vink om, at vi skulde køre ud til Siden for at hente Læderet, men det var mig dog for meget, og jeg udbrød: »Vi køber et nyt Overlæder«. Stiftsprovsten sagde bagefter, at først da havde han mærket, at jeg var uhyggelig tilmode.

Vej en gennem Havet er betegnet ved en Række høje Grene, paa et Par Steder, hvor den faste Grund kun er smal, er der Grene paa begge Sider. Her, paa det dybeste Sted, bøjede Jens Lauridsen sig ud over Vognkanten og saa paa Grenene. »Jo, vi tør vove det, Vandet falder endnu«. Sveden sprang ham ud af Panden. Med Guds Hjælp naede vi over i god Behold.

Fra Land havde man med en Del Spænding set ud efter vor Kørsel, der holdt et Par Vogne, som ikke vovede at køre ud.

Aldrig glemmer man en saadan Tur. Endnu sidste Efteraar, 38 Aar efter, talte en Mandøbo med mig om den.--

Næste Gang vi var paa Mandø var i Pinsen 1903, med min Mands Broder og Kontorchef Damkier, begge fra Kultusministeriet. Vejret var dejligt, men dog kunde jeg ikke ryste Angsten af mig fra Stormdagene i 1899.

- Igen ved Pinsetid 1915 var jeg paa Mandø, ogsaa i det herligste Vejr, denne Gang med to Veninder. Marie Rosenvinge, Hospitalsforstanderens Datter, var saa begejstret for Dagen, »den, som var som slet ingen andre«, at hun skrev et lille Digt om den, hvoraf jeg anfører et Par Linier:

Udad - frem gennem BØlgen, som sprøjter fra Hoven  
Glasklare Vand, som afspejler Solen foroven  
Hjemad er Vejen en glimrende, sølverne Slange  
over den tørlagte Bund - - ingen er bange.  
Himlen er blaa, blegt Maanen sig tegner deroppe,  
Solen beskiner de hvideste Vinger og Kroppe  
Sølvhvide Maager mod Himmelblaat - - lynsnare Vinger  
funkler i Solbrand, op ad og nedad sig svinger.  
- Tak for den skønne, den yndige Majdag, vi kørte  
frem ad den glidende Vej, mens Lærken vi hørte  
kvidre højt imod Himlen med stærkere Stemme,  
end vi paa Marker og Enge hørte herhjemme.

Verdenskrigen mærkedes den samme Sommer 1915 i Smaaglimt ogsaa paa Mandø. Den 22. August strandede et Hydro-Aeroplan fra Sild, en Todækker, der havde faaet Motorskade, først ved Sønderho. Om Natten kom den i Drift og endte paa Hans Laursens Jord, en Sandgrund paa Mandøs nordvestlige Side.

Besætningen var en Underofficer og en Styrmand. Mandag Formiddag den 23. August blev der sat Vagt ved Flyvemaskinen af Premierløjtnant Frigaard med tre Dragoner, alle højt til Hest i det bølgende Vesterhav. Sammesteds ved Tolvtiden blev Retten sat i aaben Vogn, og her - en halv Mil nord for Mandø og en stiv Mil fra Fastlandet - holdt Herredsfoged Saxild med Fuldmægtig og Kaptajn Koefoed, Næstkommanderende ved Grænsegendarmeriet, Forhør over Føreren af Flyvemaskinen. Han maatte gaa i Vand til et Stykke over Knæene for at komme ombord i »Retslokalet«. Her protesterede han bestemt imod at blive interneret før 24 Timer efter Strandingen, d. v. s. Kl. 3 Natten til Tirsdag.

- - Efter at Forhøret var sluttet og ført til Protokols, gjaldt det om at faa Forholdsordre fra Stiftamtet og Ministeriet, en ikke helt let Sag, thi der var paa Mandø kun en Telefon, og den var ikke af første Sort. Beskeden fra København var ikke altid til at forstaa, saa det tog Tid. Flyverne maatte igen tilbringe Natten under aaben Himmel, ligesom Dragonerne, der om Aftenen forstærkedes med 5 Mandøboere, fremdeles holdt paa deres Heste ude i Havet. I Ventetiden søgte man natur-

ligvis fra tysk Side at komme Flyvemaskinen til Hjælp, baade med Motorbaad og med Flyver, men det var forgæves. Kl. 2 om Natten, da 23 Timer var forløbne, sprøjtede Flyverne uden videre den resterende Benzin ud over Aeroplanet, der da pludselig blussede op som en mægtig Fakkell, ikke uden Fare for Vagten. For Tyskerne gjaldt det jo om, at ingen Hemmeligheder med Hensyn til Konstruktion, Telegramkode o. s. v. skulde komme en fremmed Magt i Hænde. - - Dragonerne førte saa Flyverne som Fanger til Mandø, hvor de blev internerede hos Claudi Hansen og fik nogle Timers Søvn. Kl. 6 gik Rejsen videre til Ribe, og Dagen efter interneredes de i Odense.

Omtrent samtidig udspilledes der i Flinterenden ved Saltholm en uhyggelig og meget pinlig Krigsepisode. En engelsk Undervandsbaad strandede her, og skønt den laa paa dansk Søterritorium, blev den angrebet af 2 tyske Torpedobaade og en Flyver, og i Løbet af et Par Minutter dræbtes der 14 Mand af Undervandsbaadens Besætning.

Den danske Regering protesterede straks i Berlin samt tilbød den engelske Regering paa Danmarks Bekostning at føre de faldne til England.

Onsdag Formiddag den 25. August afholdtes der paa Orlogsværftet en storslaaet Sørgehøjtidelighed. De 14 Kister var dækkede med engelske Flag, den engelske Legationspræst læste Ritualet, og Salmen »Nearer my God to Thee« gjorde et dybt Indtryk. Forsvarsminister Munk og en talrig repræsentativ Militærforsamling var mødt foruden de Allieredes Gesandter. Blandt Søofficererne var Prins Axel. Det forenede Dampskibsselskabs »Vidar« førte de faldne til England. Kommandør Hammer fulgte med som Repræsentant for den danske Marine.

Netop nu var Liget af en tysk Marinesoldat drevet ind paa Mandø, og Ministeriet gav da Ordre til, at dennes Ligfærd skulde foregaa med al Højtidelighed, hvilket skete den 31. August Kl. 12½ i Set. Catharinæ Kirke i Ribe.

Pastor Rasmussen, Mandø, i hvis Sogn Liget var drevet iland, skulde tale ved denne Lejlighed. Han besad megen naturlig Værdighed og har været velskikket til at fungere ved en saa officiel Gudstjeneste. Han boede i de Dage hos os, og vi havde en hyggelig Samtale om, hvorledes han tænkte sig at forme sin Tale. Han var ganske klar over,

at Talen kun kunde blive kort, og derpaa maatte der saa bødes ved Valget af to ikke altfor korte Salmer.

Kirken var prydet med grønne Planter, foran Koret stod Kisten, dækket med det tyske Orlogsflag, mange pragtfulde Kranse var der: Fra Forsvarsministeriet, fra Stiftamtet, fra den kejserlige tyske Konsul i Esbjerg, fra Mandø, bundne af Blomster fra Øen, fra Herredskontoret og fra Borgmesterkontoret. Ved Kisten paraderede 12 Marinesoldater fra Kanonbaaden »Absalon«. Udenfor Kirken var der opstillet en Infanterikommando med Musikkorps under Inspektion af Premierløjtnant Gudme.

I Kirken, der var fyldt til sidste Plads, mødte Stiftsøvrigheden, en Række civile Embedsmænd, Officerer m. fl. fra Esbjerg og Ribe.

Der indledes med Orgelpræludium af Mendelssohn, derpaa sang man Salmen »Uforsagt vær paa Vagt« og saa bad Pastor Rasmussen en Bøn for Afdødes Efterladte og lyste Velsignelsen over de tilstedeværende. Den ganske korte Gudstjeneste sluttede med Salmen »Jeg gaar i Fare hvor jeg gaar«, hvorefter Marinesoldaterne bar Kisten til Liggvognen, medens Orgelet intonerede Hartmanns Sørgemarch over Thorvaldsen. Paa Vejen til Banegaarden spillede Musikken Beethovens Sørgemarch. Kisten stilledes ind i en tysk Godsvogn, der var rigt pyntet med Bøgeløv, og Premierløjtnant Gudme fulgte med Toget til Vedsted Station, hvor Kisten afleveredes til en Militærkommando paa 75 Mand i feltgraa Uniformer med Pikkelhue. Ribe Stifts tidende af 31. August 1915 ender sin Beretning saaledes: »Dagens stilfulde Højtidelighed med dens militære Ceremonier - en sjælden Begivenhed her - - var sluttet«.

J eg overværede den dog ikke selv.

Helga Stemann.